

- Yalrkaya, M. Şerefeddin

126151

18 EYLÜL 2010

1

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI  
KELÂM BİLİM DALI

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Dem. No:	126151
Tas. No:	2974 BOY.M

M. ŞEREFEDDİN YALTKAYA  
VE  
KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ  
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan  
Abdurrahman BOYRAZ

Danışman  
Doç. Dr. Metin YURDAGÜR

İstanbul 1995

- 
- 1 HÜSEYİN OVACI, Mehmet Şerafeddin Yaltkaya (1879 - 1947)'nin mezhepler tarihi ile ilgili çalışmaları (tahlil ve değerlendirme), Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

MAKALE YAYIMLANDIKTAN

42257

M. Şerefeddin Yaftıaya ve kelami görüşleri. BOYRAZ, Abdurrahman. Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995. 92 s., 152 ref.  
Danışman: Doç. Dr. Metin Yurdağar. Dili: Tr.

Yaftıaya, M. Şerefeddin

22 Haziran 2015

03 ARALIK 1993

- 090888  
- 130011-1381  
- 220105 YALTKAYA, M. Şerefettin

Ebülferec - İbnülibri: Tarihi muhtasarü düvel. Türkçeye çeviren: Ord. Prof. Şerefeddin Yalıtıkaya. İstanbul 1941 Maarif matbaası. 74 S.

03 ARALIK 1993

YALTKAYA  
M. Şerefettin  
BİRÜNİ  
- 182240  
ES-SAYDELE

1453 BİRUNLU, Ebu Reyhan: Kitap üs-saydele fi't-tib mukaddimesi. Türkçeye çeviren: Ord. Prof. Şerefeddin Yalıtıkaya. İstanbul 1937 Millî Mecmua Basımevi. 40 s. 8° 4 plâns.  
«İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Adet: 9»

- FR.

İbn Sab'in  
Yalıtıkaya M. Şerefettin

14540. cc. 44

FREDERICK II, Emperor of Germany

IBN SAB'İN ('Abd al-Hakk)

الكلام  
على المسالك العقلية

al-Kalām 'ala 'l-masā'il al-şikilliyah. Correspondance Philosophique avec l'Empereur Frédéric II de Hohenstaufen. Texte arabe publié par Şerefettin Yalıtıkaya. Avant propos par Henry Corbin.

Vol. 1-  
E. de Boccard: Paris, 1943-

8°.

Études Orientales publiées par l'Institut Français d'Archeologie de Stamboul, VIII.

2 KASIM 1993

14540. cc. 44

YALTKAYA (Şerefettin)

IBN SAB'İN ('Abd al-Hakk)

الكلام  
على المسالك العقلية

al-Kalām 'ala 'l-masā'il al-şikilliyah. Correspondance Philosophique avec l'Empereur Frédéric II de Hohenstaufen. Texte arabe publié par Şerefettin Yalıtıkaya. Avant propos par Henry Corbin.

Vol. 1-  
E. de Boccard: Paris, 1943-

8°.

Études Orientales publiées par l'Institut Français d'Archeologie de Stamboul, VIII.

2 KASIM 1993

16 ARALIK 1993

496 YALTKAYA, Ord. Prof. M. Şerefeddin: Molla Lûtfi. İstanbul 1938 Millî  
Mecmua Basımevi. 33 - 59 s. 8°

YALTKAYA  
M. Şerefeddin  
MOLLA LUTFI

«İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları : 4»  
«Publications de la Faculté des Lettres de l'Université d'Istanbul: 4»

58

Yaltkaya, Ord. Prof. M. Şerefeddin: Molla  
Lûtfi. İstanbul 1938 Millî Mecmua basımevi. 59 S. 8°.

«İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayın-  
ları 4».

«Publications de la Faculté des lettres de l'Uni-  
versité d'Istanbul 4»

220105 YALT-  
KAYA M. Şerefeddin  
131527 MOLLA  
LUTFI

16 ARALIK 1993

Ya Hakan M. Şerefella,

113-142

Tarandı  
R. Kurtuluş

03 TEMMUZ 1993

**Yayın Kurulu:**

Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL

Doç. Dr. Bekir KARLIĞA

Prof. Dr. Hüsrev HATEMİ

Dr. İsmail KILLIOĞLU

1829

# BİLİM FELSEFE TARİH

1

Mayıs 1991

Bilim

Felsefe

Tarih

Science

Philosophie

Histoire

Science

Philosophy

History

Science

Philosophie

Geschichte

العلم

الفلسفة

التاريخ

**Dizgi :** Ertas Yazı Merkezi

**Baskı :** Alemdar Ofset

**\* Her Hakkı HİKMET NEŞRİYAT'a aittir.**

**Sahibi ve Yazışleri Müdürü:**

Hikmet Neşriyat adına Alaeddin ŞENGÜLER

B.F.T

İstanbul

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	16930
Tasnif No:	509 BİL.F

02 MAYIS 1994

Yolhaya

هورنخان اسلام

آغاز تاریخ نویسی در اسلام

تاریخ نویسی در عالم اسلامی باسیر و مغازی آغاز میشود. آثار این کنش را ابتداء در زمان بنی امیه میابیم. وقایع دوره پیغمبر بطرز مناقب و خاطرات مقدس نگاهداری و منتقل گردیده مضبوط میماند. تفسیر آیات قرآنیسه و توضیح احادیث نبویه و بیان اسباب نزول آیات چنین اقتضا نموده که مناقب دور رسالت و گزارش وقایع بحال تدوین در آید. کتب سیر و مغازی بهمین سبب بوجود آمده و چون در قرآن مبین آیتانی موجود است که باوقایع شایان عبرت انبیاء سلف پیوستگی دارد لاجرم تتبعات در باره تاریخ انبیاء نیز با در میان نهاده. سپس علوم تفسیر و حدیث و فقه ظاهر گشته و اطلاع از تاریخ خلفای راشدین نیز مانند دور رسالت لزوم پیدا کرده است و اجتهادات فقهی و حقوقی در میان آمده و تحقیق و پژوهش در حیات نظامی و سیاسی و تعبدی خلفای اولیه ضمناً آغاز شده. فعالیت درین موضوع دوام پیدا کرده و مساعی در راه تفسیر قرآن و احادیث پژوهندگی در لغت عرب را ایجاب نموده و گردآوری اشعار جاهلیت و ضروب امثال میان قبایل را نتیجه داده است. اشعار جاهلیه و بیشتر ضروب امثال با تاریخ عرب قبل از اسلام رابطه دارد و برای فهمیدن معانی آنها لازم آمده که وقوفی بروقایع تاریخی ایام جاهلیت حاصل گردد. همین ضرورت است که تحقیق و موشکافی را در تاریخ عرب رو بشرقی سوق داده است.

اعراب باقتضای وضع جغرافیائی کشور خود در بساره‌ی سایر اقوام کمتر چیزی می دانستند و اطلاع ایشان منحصر بود بایشکه حکومت مقتدری بنام رومیان شرقی و ساسانیان موجود اند که در سوریه باغسانیان و در عراق با بنی لخم رابطه دارند. اگر «حارث بن کلدۀ الثقفی» و «وعدی بن زید» با چند تن دیگر استثنا شوند میتوان گفت در باره زندگانی گذشته رومیان و ایرانیان کسی چیزی نمیدانسته. تنها فتوحات خارق العاده دوره اسلامی اعراب را با اقوام بسیار دیگر نزدیک ساخته است و از همین جاست که تاریخ و سعت یافته و اساطیر و داستانهای ایرانی و عبرانی به عربی ترجمه شده است.

مسعودی از مورخان عصر چهارم هجری در مقدمه تاریخ خود بعنوان «مروج الذهب» از هشتاد تن مورخ سالف بر خود سخن میراند. این مطلب نشان میدهد که در طول مدت کم پژوهش تاریخی پیشرفت کرده است.

بعمل واسبابی که در نهضت فکر به تاریخ ذکر شد کنش دیگری بنام «طبقات» بتاریخ ملحق گردید. ما امروز آنرا رسوماً «تراجم احوال» میگوئیم. ترجمه موشکافانه احوال و خصوصیات

آنجا بشرف فوق آنچه که هست خود را میبیند. در آنحال است که بنوع ایجاد میشود و یکمرتبه بشر را هزاران سال پیش میافکند. پیغمبران و فلاسفه و رهبران بزرگ يك چنین حالتی در خود احساس میکرده اند. بعلاوه این اخلاق را که از تجربیات بسیار بدوی ناشی میشود اعتباری نیست. چنانکه خود او در کتاب عصیان فرشتگان میگوید چنانچه در حقیقت این اخلاقی را که دعوی کنندگان وحی آسمانی و فرود آمده از عالم بالا میدانند نظر کنیم مشاهده خواهیم کرد که از عادات و تجربیات بسیار بدوی ناشی گردیده است. بلی تنها چیزی که مدبر اخلاق مردم است تجربه و عادت است. و نیز «بعقیده علمای اخلاق تقوی کوشش و منازعه ایستکه برضد تمایلات طبیعی و خواهشهای نفسانی و غرایز حیوانی میشود. بعبارت ساده تر تقوی یعنی مقاومت برضد شهواتیکه در خود داریم و تنازعی علیه انسان طبیعی و بعقیده خود این دانشمندان تقوی امریست مخالف با طبیعت پس چگونه اعمال دیگری را که با تقوی جهت اشتراک دارند و مخالف طبیعتند ولو هر چه باشد محکوم میسارند.»

بالاخره میگوید: «اکثر مردم با آنکه نمیدانند ایام معدود همین حیات را چگونه باید بکار برد و در فائده همین زندگی چندروزه سردرگمند باز در طلب و آرزوی زندگانی دیگری هستند که تمامی نداشته باشد.»

آنانول فرانس بتمام چیزهائیکه بشر را مشغول میدارد بدیده شك مینگریست و تقوی را امری بچگانه میشمرد. ما را بخوشی دعوت میکرد و این دوروزه ناپایدار را سزاوار آن نمیدید که انسان بخود زجر دهد و مغموم و گرفته و بریشان حال باشد. در حقیقت اپیکور فیلسوف یونانی را می ستود که مردم را بلذت بردن از زندگی و خوشیهای آن ترغیب میکرد. در این طریق آنانول فرانس و خیام و حافظ سالک بوده اند و هر يك بنوبه خود میگویند: در طلب لذت باشیم. ازغم دوری کنیم که سعادت در لذات است.

حافظ فرماید -

حدیث از مطرب و می گور از دهر کمتر جو  
 که کس نگشود و نگشاید بحکمت این معمارا  
 معشوق چون نقاب زرخ در نهی کشد  
 هر يك حکمایتی بتصور چرا کنند  
 می خور که شیخ و حافظ و مفتی و محتسب  
 چون نیک بگری همه تدویر میکنند  
 خیام هم همان مقاصد را باین شکل میگوید:  
 هر چند که رنگ و روی زیباست مرا  
 چون لاله رخ و چوسر و بالاست مرا  
 معاموم نشد که در طربخانه خاک  
 نقاش ازل بهر چه آراست مرا  
 و سعدی گوید:

سعدیای رفت و فردا همچنان موجود نیست  
 در میان این و آن فرصت شمار امروز را  
 حافظ خود را رند معرفی کرده است و مقصود از زندگی همه چیز خواستن و بهیچ چیز  
 حافظ خود را رند معرفی کرده است و مقصود از زندگی همه چیز خواستن و بهیچ چیز  
 دل نیستن و در همه چیز شك کردن و از دنیای گذران لذت بردن و فرصت شمردن وقت است  
 و آنانول فرانس نیز بهمین عقیده معتقد میباشد.

(Dinî ıslahat beyannamesine imza  
koyanlarla ilgili açıklama.)

Yaltkay

Bu sırada İlâhiyat Fakültesinde müderris olarak şu zatlar bulunmakta idiler :

Köprülü zade Mehmet Fuat, Terbiyeci İsmail Hakkı, Ruhیاتçı Mustafa Şekip, İzmirli İsmail Hakkı, Halil Halit, Halil Nimetullah, Mehmet Ali Aynı, Şerafeddin, Şevket, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya.

Garabete bakınız ki bu zatlar arasında tecanüs ve fikir birliği de yoktu ve olamazdı. Onlar bu mazbatayı nasıl imzalıyacaktı? Buna herkes hayret ediyordu. Şu satırları yazdığım dakikaya kadar çözülememiş olan bu muammanın düğümünü son günlerde profesör Serafeddin Yaltkaya lütfen ve tesadüfen bir konuşma sırasında çözdüler ve hâdiseyi şöyle anlattılar :

— Terbiye Müderrisi İsmail Hakkı, müderrisler toplantısında bir kaç kere Atatürk bizden bir şeyler bekliyor hattâ istiyor diyor ve beklenen şeyi de kısmen anlatıyordu. Bunları son bir defa daha bahis mevzuu ettiği zaman,

— Pekâlâ! Önce bir komisyon bu meseleleri bir rapor halinde tespit etsin de onun üzerinde konuşalım denildi. Bir kaç gün sonra yine toplandığımız zaman elimize hazırlanmış olan raporun birer sureti verildi. Münderecatına muttali olunca bilhassa namazın şeklinin değiştirilmek istendiğini gördüm. Halbuki Peygamberimiz, Namazı benden gördüğünüz gibi kılınız buyurduğu için kavil ve fiili Peygamberiye aykırı düşen bir mazbatanın altına imzama koyamazdım. Müderrisler toplantısında bu mesele çetin münakaşaları mucip oldu. Çokluk kabul tarafında idi. Bununla beraber o toplantıda bir karar verilmeden dağıldık, mesele aynı zamanda matbuata da aksetmişti. Gazeteler bunu merakla takip ediyorlar ve mütemadiyen soruşturuyorlardı. Fakat müspet ve doyurucu bir cevap alamıyorlardı. O sırada gazetenin birisi mazbata müsveddesini neşredince artık inkâra da mecal ve mahal kalmadı.

Hattâ matbuatın neşriyatı üzerine keyfiyete Atatürk da muttali olmuş ve Darülfunun Rektörlüğünden bunu sormuştu.

Müderrisler meclisi kararını verip raporunu takdim etmemiş olduğu için rektör Neşet Ömer meseleden hiç te haberdar değildi. Rektörle Atatürk arasında neler görüşüldü, neler konuşuldu? iyice bilemiyorum. Bilinen birşey varsa rektörün iyice sıkıştırıldığıdır. O günden sonra bu meselenin bir daha ne Müderrisler Encümeninde, ne de matbuat sütunlarında bahis mevzuu olmadığı görüldü.



# M. ŞEREFEDDİN YALTKAYA

Halim Baki KUNTER

23 nisan 1947 günü aramızdan ebedi olarak ayrılan Diyanet İşleri Reisi Ord. Prof. Şerefeddin Yaltkaya son devir İslâm Türk dünyasının yetiştirdiği büyük bilginlerden biri idi. Ölümü yalnız memleketimiz için değil bilim dünyası için de büyük ve yerine konulmaz bir kayıptır.

1879 da İstanbul'da doğan Şerefeddin Yaltkaya Cerrahpaşa Camisi imam ve hatibi Hafız Mehmet Arif Efendinin oğludur. İlk okulda Kur'an ezberliyerek hafız olmuş, ondan sonra sırasıyla Davutpaşa Rüşdiyesini, Darülmüallimini bitirmiş; cami derslerine giderek icazet almış, ayrıca hususî hocalardan muhtelif dersler okumuştur. 1909 da Dar-ül-İlim vet-talim adlı özel okulun ders nazırlığı ile öğretim hayatına girmiştir. Muhtelif rüşdnyelerde ve liselerde ders vermiş, rüus imtihanını kazandıktan sonra Bayazıt camisinde ders okutmaya başlamıştır. 1924 yılında Darülfünun İlahiyat Fakültesinde Kelâm Tarihi Müderrisi, daha sonra Edebiyat Fakültesi İslâm Tetkikleri Enstitüsü Müdürü İslâm Dini ve Felsefesi Ordinaryüs Profesörü olmuş, 1942 de Diyanet İşleri Reisliğine tayin edilmiştir.

Dersleriyle ve eserleriyle tanınan rahmetli, çok faziletli ve açlıskan bir insandı. Büyük küçük elliden fazla eser vermiş; ölümünden bir iki saat önce bile Keşf-el-zünun tashihleriyle meşgul olmuştur. Üstün değerinden ötürü tanıyanların sevgi ve saygısını hakkiyle kazanırdı. Ölümünün bütün memlekette uyandırdığı derin teessür bunun bir delilidir. Milli Tettebular, Türkiye, İlahiyat Fakültesi, Türk Yurdu, Vakıflar, Ülku dergilerinde ve Belleten'de yayılmadığı makaleler bu dergilerin en değerli yazıları arasında hattâ bunların başında yer almaktadır.

Yaltkaya, büyük bir bilgin olduğu kadar büyük bir hatip, içli bir şair, hür fikirli bir feylesoftu. Yalnız felsefe alanında değil, tarih sahasında dahi genişlemişti. Kuvvetli bir müslüman olmakla beraber taassuptan aslâ hoşlanmazdı. Tamamiyle müspet ilim kafasıyla düşünen bir adamdı. Batıl insanlara iltifat etmez, mistik duygulara kendini teslim etmezdi. Herleyişi sever, devrim fikirlerini benimserdi. Dini bilgilere bu kadar nüfuz etmiş bir insanın taassuptan tamamiyle uzak



Rahmetli Şerefeddin Yaltkaya

kalabilmesi hayret ve takdir ile kaydedilecek bir meziyettir. Bu hal, onun ne kadar kuvvetli bir şahsiyet sahibi olduğunu gösterir.

Rahmetlinin en kuvvetli taraflarından biri de türkçülüğü, milliyetçiliği idi. O, türklerin islâmlığa yaptığı hizmetlere hayrandı. Milli kültürümüze dışarıdan gelecek ve zarar verebilecek tesirleri ve onlardan kaçınmanın lüzumunu takdir ederdi.

Baybars Tarihi Tercümesi, Gazali ve Sencer, Tarihte Renk, Fazail-ül-Etrâk Tercümesi, Tafdil-ül-Etrâk Tercümesi, Türklerle Dair Arapça Şiirler, Eski Türk Ananelerinin Bazı Dinî Müesseselere Tesiri, Türk Kelâmcıları, Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler ... gibi eserleri ve yazıları türkçüğe ve türkçülük fikrine ne kadar sadakatle bağlı bulunduğunu anlatmaya yeter. Bu yazımızda, rahmetlinin daha iyi tanınmasına ve hayır dua ile anılmasına vesile olur ümidiyle, arapça'dan dilimize çevirmiş olduğu eserlerden iki tanesi üzerinde biraz durmak istiyoruz:

Bunlardan biri Fezail-ül-Etrâk ötekisi ise Tafdil-ül-Etrâk'dir. Adları Türklerin

# MEHMET ŞERAFEDDİN YALTKAYA (1879-1947) - Hayatı ve Eserleri -

Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL

19 ncu Yüzyılın son çeyreği ve 20 nci Yüzyılın ilk yarısı Türkiye'de temele kadar inen çok büyük değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu yıllarda yaşayanlar yaptıkları herşeyi zorluklar içinde gerçekleştirmişlerdir. Bu uzun ve zahmetli geçiş döneminin önemli din ve fikir adamlarından biri olan Mehmet Şerafeddin Yaltkaya, yıllarca öğretimüyesi ve din görevlisi olarak çalışmış, çeviri ve araştırmaları ile dikkati çekmiş; ayrıca hayatının son yıllarında yüksek düzeyde idarî sorumluluklar yüklenmiş ve tarihi olaylarda vazife almış bir kişidir.

Yaltkaya, 1879'da İstanbul'da Kocamustafapaşa semtinde Altımermer mahallesinde doğdu, babası Cerrahpaşa Camii imamı ve hatibi Mehmet Arif Efendidir (1). Sıbyan mektebinden sonra Davutpaşa Rüştîyesine kaydolundu. Burasını bitirince müsabaka ile Darülmualimin'e girdi ve dört senelik eğitimini bitirerek Rüştîye kısmından mezun oldu. Böylece elde ettiği diploma ona bütün orta öğretim müesseselerinde hocalık yapma imkânını veriyordu. Daha sıbyan mektebinde iken hafız olan Yaltkaya rüştîye öğrenimi esnasında ve daha sonraki yıllarda, çevresinin de yardımıyla Arapçasını üst düzeye çıkardı; bu merakı Yaltkaya'yı bir süre sonra döneminin en iyi Arapça bilen uzmanlarından biri haline getirecektir.

Darülmualimi bitirdikten sonra Beyazıt

Camii'nde cami derslerine devamla başladı. Buradaki müderrisler tanınmış kişilerdi. Kastamonu'lu Süleyman Efendi ile Trabzon'lu Hüsnü Efendi'den (2) sabah derslerini ve Arapkirli Hüseyin Efendi'den (3) ikinci derslerini takip etti. Bu sırada İsmail Sâib Efendi'den (4) koltuk derslerini okudu; başarı ile medrese tahsilini bitirdi.

İcazet aldıktan sonra ruus imtihanına girdi ise de bu ilk defada başarılı olamadı. Daha icazet almadan önce yayınladığı *İbni Esir*'ler hakkındaki kitabını gören ve takdir eden Saadetin ve Rebiî Paşaların desteği ile Harbiye Nezareti muhasebat dairesi tahrirat kalemine küçük bir maaşla tayin olundu. Bir süre burada çalıştıktan sonra istifa ederek Dal'ül-ilm vet-talim (5) adlı özel okula ders nazarı olarak tayin olundu (1909) ve kendi ifadesi ile bu senenin "15 Teşrin-i Sâni'sinde tedris hayatına" başladı (6). Bir yıl sonra Bandırma'da açılan Numune Rüştîyesine başmuallim olarak tayin edildi. Bandırma'da iken üçüncü defa olarak girdiği "İstanbul ruus imtihanı müsabakasını" başarı ile vererek yetiştiği Beyazıt Camii'nde derse çıkmaya başladı ve dersiâm oldu (1912).

Yaltkaya'nın ruus imtihanını başardığı dönemde Osmanlı İmparatorluğunda temele inen önemli sarsıntılar gözleniyordu. Bunlar belirli bir noktada o dönem fikri hayatı içinde yer alan

pek çok nüsha farkları vardır ve anılan yazarın iddiaları hilâfına, en iyi yazmalarda şu şekildedir<sup>128</sup> :

پانصد و بیست و چار رفته زعام پانصد و بیست و پنج گشت تمام

Esasen eski kaynaklarda, meselâ Câmî'nin *Nafaḥāt*'ında Sanâ'î'nin *Hadîka*'sını tamamladığı 525 yılında öldüğü söylenir ki, bunların yazarlarının ellerindeki nüshada da yalnız bu tarihin mevcut olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

3 — Nihayet al-Raffâ'nın kaydettiği tarihte günün (yani 11 şaban pazar) yanlış olmasına gelince, bu doğrudur. Hicrî tarihleri milâdiye çevirme cetvellerine göre, 11 şaban pazar değil, perşembedir. Fakat bu yanlış bütün tarihi reddetmemiz için kâfi bir sebep değildir. Sanâ'î'nin eserlerini veya yalnız *Hadîka*'sını toplayıp, önsözünü yazan al-Raffâ' arada geçen zaman içinde onun ölüm tarihinin gününü (yani ayın kaçında olduğunu ve bugünün adını) unutmuş ve ezberinde bulunan yanlış bir günü (yani rakamı veya gün adını veya her ikisini birden) kaydetmiş olabilir ki, o zamanlar takvimlerin azlığı düşünülürse, bunun pek mümkün olacağı hemen kabul edilebilir.

Bütün bu araştırmalardan, sanırım ki, şu sonuç kendiliğinden çıkmaktadır : Sanâ'î'nin ölüm tarihi olarak gösterilen yıllardan yalnız al-Raffâ'nın gösterdiği 11 şaban 525 pazar tarihi doğrudur ve bunun mümkün olmadığını gösterebilecek hiç delil yoktur, ancak bu tarihte ya 11 rakamı veya günün adı yanlıştır.

<sup>128</sup> Bk. Mudarris-i Rażavî, s. 50 ve krş. *Hadîka*, s. 747, not 11 ve 12. *Hadîka*'nın 525 h. yılında bittiğini gösteren bu beyitin içinde bulunduğu iyi nüshalar olarak şunlar da anılabilir: Rieu, II, 549; Sachau-Ethé, nr. 528, 530, 531, 532 v.b.

Necati Lugal Armağanı  
Ankara 1968

TTK Yayını

## İBADET DİLİ

HİKMET BAYUR

(Ankara)

Çocukluğumdan beri anlamadan ibadetin doğru olmadığı düşüncesindeydim. Bu belki de bizlere ezberlettirilen upuzun arapça Kur'an surelerini ezberde tutmakta çektiğim güçlükten ileri geliyordu. Ulûm-u diniye hocalarımıza "bunlar ne demek, türkçesini ezberlesek olmaz mı?" desem: "Sus kâfir olursun. Kelâmu'llahı olduğu gibi bellemek sevaptır, mânasına aklın ermez." gibi sert sözlerle karşılaştım. Büyüdükten sonra Ebu Hanife mezhebinde arapça'dan başka bir dilde namaz kılmanın ve Kur'an okumanın caiz olduğunu, öğrendim ve biz Osmanlı Türkleri İmam-ı Âzam Ebu Hanife mezhebinden olduğumuz halde din adamlarımızın buna bir türlü yanaşmak istemeyişlerine ve hocalarımdan görmüş olduğum terslemeye şaşım.

Aradan yirmi yıl geçti. 1933 de Millî Eğitim Bakanı oldum. Osmanlı devrinde Evkaf Nazırlığı ve Şeyhülislâm vekilliği etmiş olan Elmalılı Hamdi Hoca'nın<sup>1</sup>, Cumhuriyet hükümetince kendisinden yazılması istenilmiş olan Kur'an tefsiri bitmiş ve Millî Eğitim Bakanlığınca yöneltilen devlet basınevinde basılması için bu bakanlığa gönderilmişti<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Bu yazımızda iki Hamdi Hoca'nın adı geçmektedir. Bunları doğuş yerleriyle biri birinden ayırmak görenek olmuştu. Biri Elmalılı öbürü de Akseki'lidir. Ona göre adlarının başına hep bu iki yerden birinin adını koyacağız. Bunların birincisi daha sonra Yazır, ikincisi ise Aksekili soyadını almıştır.

<sup>2</sup> Konu ile ilgisi dolayısıyla bir andıçımı yazıyorum. Bilindiği gibi Atatürk yeni bir Kur'an tercüme ve tefsiri yapılmasını istemiş, tercüme İslâm şairi diye ünlü, İstiklâl marşı yazarı Mehmet Akif'e ve tefsir de yukarıda adı geçen Elmalılı Hamdi Hocaya havale edilmişti. 1928 yazında Kâbil'e giderken bir kaç gün Mısır'da kaldım ve eski dostum Mehmet Akif'i görmeye gittim. Adresini Elçilikten sorduğumda Elçi Mehmet Ali Şevki "mademki kendisiyle dostluğunuz var benim tarafımdan rica edin bitirmiş olduğunu duyduğum Kur'an tercümesini bir an önce getirip versin, gelen beş bin lirayı da kendisine vereyim. Ankara beni sıkıştırıyor." dedi. Akif'e bunu anlattığımda: "benim yapacağım tercüme belki yeni harflerle basılmış tek tercüme olacaktır, halbuki duyduğuma göre Elmalılı Hamdi Hoca'dan istenilen Tefsir'i basamıyacaklar. Tefsirsiz tercümeden bir şey anlaşılacağı ve eski harflerle olan tefsirleri yeni kuşaklar okuyamayacakları için yazımı vermem. Önce tefsir basılsın". dedi "Korkma Tefsir de basılacaktır" yolunda ne dediysem

ŞERAFETTİN YALTKAYA s.152

MADDE YAYIMLANDIKTAN  
SONRA GELEN DOKÜMAN  
21 Nisan 2016

Sümertaş, Burhan

*Yalıtıkaya, M. Şerefeddin 120105*

Mehmed Şerefeddin Yalıtıkaya'nın (1879-1947) Tarihi Kur'an-ı Kerim'i  
Üzerine Bir Değerlendirme, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi  
[Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi] [İİFD] [EAÜİFD],  
2013, sayı: 39, s. 337-362

ROBINSON, H. Wheeler, *Inspiration and Revelation in the Old Testament*. (Oxford: The Clarendon Press, 1946).

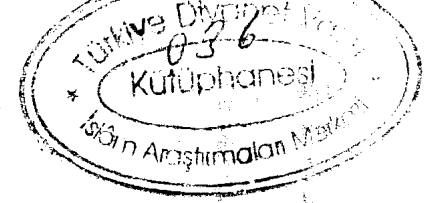
TÜMER, Günay ve KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak Yayınları, 1997).

VARDY, Peter, "A Christian Approach to Eternal Life," Dan Cohn-Sherbok and Christopher Lewis (ed.), *Beyond Death: A Theological and Philosophical Reflections on Life After Death* (London: Macmillan Press, 1995).

WARE, Kallistos, *The Orthodox Way* (Crestwood, New York: St Vladimir's Seminary Press, 1996).

WOLFF, Hans Walter, *The Old Testament: A Guide to Its Writings*, İng. çev. K. R. Crim, (London: SPCK, 1981).

- Manastırlık İsmail Halebî 64-65
- Musa Karam Efendi 71-72
- Ahmed Halebî Efendi 73
- İdrisî Halebî Hüseyin Arzi 77-78
- Ahmed Hamdi Serbestgah 79
- İsmikî İsmail Halebî 82-83
- Bostanlık Cevdet 85-87
- Miras Kamil 87
- İskilipli Mehmed Atif Efendi 87-89
- Mithatpaşa M. Sela Keleş 91-92
- Zahir Kevseri 92-94
- Aliş Ömer Paşa 94



## SON DÖNEM OSMANLI TEFSİR TARİHİNDEN

### BAZI PORTRELER I

Dr. Mustafa ÖZEL\*

(Some Figures of Quranic Commentary in The Late Ottoman Period)

In the XIX. century, in Ottoman State, by the effect of west, many developments and reforms were occurred in different fields. In education, new schools were opened, lecturers and scholars were appointed for every science. This was very important development in teaching Islamic sciences. Before, in a madrasa, a scholar was teaching every subject.

In this paper, it was tried to introduce the scholars which taught tafsir.

#### Anahtar Terimler

Osmanlı, Tefsir, Tarih

Bir ilim dalıyla ilgili çalışma yapmadan önce onun tarihi ve yöntemleri hakkında genel bilgi sahibi olmak kaçınılmazdır. İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde, İslâmî ilimlerin çeşitli dallarında bu konuda farklı ve değerli çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bunlar devam etmektedir. İslam ilimleri tarihi ile ilgili olarak önceki dönemlerde yapılan çalışmalar, genellikle şahıslar hakkındaki biyografik eserlerdir. Bunlar çoğunlukla tabakât genel başlığını taşırlar. Bu kitaplarda herhangi bir sahada, örneğin tefsir, eser vermiş bilginlerin hayatlarının yer aldığı görülmektedir.

\* DEÜ İlahiyat Meslek Yüksekokulu.

Hoca'ya olan sevgi ve kadirbilirlik ile O'nun unutulmaması için yapılan girişimlerden bir tanesi de, Sayın Baştabib Dr. Fikret Pamir'in önerisi ve Sayın Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Kemal Demir'in emirleriyle, yapılmasında büyük rolü olduğu yıllarca içinde çalıştığı pavyona Op. Dr. HAZİM BUMİN CERRAHİ BLOKU adının verilmesi olmuştur.

24 Mayıs 1975 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Sayın Dr. Kemal Demir'in katılımıyla yapılan törende Hazım Bumin Hoca'nın Türk Tıbbı'na ve memlekete yaptığı hizmetler bir defa daha dile getirilmiştir. Emekliliğinden sonra ara sıra, kendisini rahatsız eden yüksek tansiyon ve aritmisi müdavi hekimlerinin kontrolü altında yeterli biçimde sürmüşse de 21 Temmuz 1976 tarihinde beklenmedik bir şekilde, birden bire ve çok zaman bu konuda kendisinin söylediği ve istediği şekilde hepimizi sonsuz kederle boğan akibet gelip çatmıştır.

23 Temmuz 1976 tarihinden yıllarca emek verdiği Şişli Çocuk Hastanesinden yapılan hüznü bir törenden soma naşı gözyaşları arasında Zincirlikuyu'daki kabristanına defnedilmiştir.

Ruhu şad olsun.



EK

Cerrahpaşa'da 1932-1949 17 yıl çalışan daha sonra Şişli Çocuk Hastanesi'nde 1949-1970 arasında 21 yıl çalışan ünlü cerrah Hazım Bumin Hocamız için **Şişli Çocuk Hastanesi Tıp Bülteni**'nde bir özel sayı yayınlanmıştır (Yıl 10, Sayı 3, 1976). Vefatının 25. yılı dolayısıyla eski bir hocamızı anmak için o dergideki makale sahibi Dr.Nurettin Apaydın'ın müsaadesiyle yayınlıyoruz. Derginin bu sayısında hocamızın yayınları, bizzat kendisi tarafından yapılan ameliyatların tam listesi, yanında yetişen asistanların ve şeflerin tam listesi verilmiştir. Ayrıca hastanenin başhekimi Fikret Pamir, yardımcıları Cahit Bergil, Medih Egemen, Vasfi Yener ile Bedii Gorbun Bumin hakkındaki hislerini kaleme almışlardır. Biz yayın kurumu olarak Bumin'in vefatının 25. yılında kendisini saygıyla anarız.

**Ord.Prof.MEHMET ŞEREFEDDİN YALTKAYA (1879-1947)  
HAYATI VE ÇALIŞMALARI**

*Prof. Dr. Aykut Kazancıgil\**

*Vefatının 15. yılında*

*Ord.Prod.Dr.Süheyl Ünver'(1898-1986)'in anısına*

**SUMMARY**

Ord.Prof. Mehmet Şerefeddin Yaltkaya his life and his scientific contributions

19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk yarısı Türkiye'de temele kadar inen çok büyük değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu yıllarda yaşananlar yaptıkları herşeyi zorluklar içinde gerçekleştirmişlerdir. Bu uzun ve zahmetli geçiş döneminin önemli din ve fikir adamlarından biri olan Mehmet Şerefeddin Yaltkaya, yıllarca öğretim üyesi ve din görevlisi olarak çalışmış, çeviri ve araştırmaları ile dikkati çekmiş; ayrıca hayatının son yıllarında yüksek düzeyde idari sorumluluklar yüklenmiş ve Atatürk'ün cenaze namazını kıldırarak tarihi olaylarda vazife almış bir kişidir. Kaynaklarda ismine sık rastlanmasına rağmen şimdiye kadar Yaltkaya hakkında herhangi bir araştırmaya rastlamadık. Yaltkaya üzerindeki bu araştırmanın sonuçları 3 ayrı bölümde takdim edilecektir. Bunlar sırası ile Hayat hikayesi, Yayınları, Değerlendirme ve Sonuç'tan meydana gelmektedir. (1)

**A- Hayat Hikayesi**

Yaltkaya 1879'da İstanbul'da Cerrahpaşa semtinde Altımermer ci-

varında Seyyid Ömer mahallesinde Balcı yokuşundaki babasının evinde doğdu. Babası devrinin meşhur Mevlidhanlarından, Cerrahpaşa'da Cerrah Mehmed Paşa camii hatip ve imamı, ayrıca Haseki caddesindeki evvelce Zeyniyye'den, sonra Kadiriyye'den olan Bayram Paşa-i Veli dergahının şeyhi Kadiri meşahirinden Seyyid Hafız Mehmet Arif Efendi'dir. (Resim 1-3) 22 Zilhicce 1325'de vefat etmiştir.<sup>1</sup> O dönemde Cerrahpaşa Camii ve çevresi hakikaten bakımlı ve seçkin bir ortam oluşturmaktaydı. Camii bahçesinde Paşa'nın türbesi, küçük bir tahta bina ve varlığı S.Ünver tarafından tesbit edilmiş olan 1934'de anlamsızca yıkılmış güzel bir hamam mevcuttu. Haziresinde önemli kabirler vardı. Latif ve zarif bir zat olan Arif

\* İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi E. Öğretim Üyesi

<sup>1</sup> Arif Efendi'nin XX. Yüzyıl başlarında çekilmiş bir resmini ve yine O'nun Cerrah Mehmet Paşa Camii haziresinde Sayın Necdet İşli tarafından bulunan kabir taşını belge nitelikleri dolayısıyla bu makalede yayınlıyoruz.

KUR'AN

- İsmail Hakkı İzmirli
- M. Şerifettin Yaltkaya
- Kıvılcık (FKH'dan ekler)

137

Makale KURAN posetindedir

DOĞUŞA İNANCI MERKEZİ

Bellekten, Ankara, 1958, s. 559, c. 22

s. 85-88, No: 85-88-

599-605

## KUR'AN DİLİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

HİKMET BAYUR

İçinde bulunduğumuz devirde din ile ilgili sorumlara büyük önem verilmektedir. Ancak bunlar çok kere tarih ve bilim bakımından değil, duygu veya açığa vurulmak istenilmeyen türlü menfaatler yönünden ele alınmaktadırlar. Hiç şüphesiz bu yol yanlış ve sosyal bakımdan zararlıdır.

Son yüzyıllardaki Osmanlı ve İslâm tarihi bunu ispata yeter. Matbaanın üç yüz yıl kadar geç ülkemize sokulması, Rönesans devrinde itibaren Batıda fişkıran bilimlerin tâ Tanzimata kadar Osmanlı genel öğretimine ve 1916 yılına kadar da medreselere sokulmaması, ateşli silâhların tekâmülü üzerine yeni usul savaşların gerektirdiği biçimde talim etmeyi gâvur taklidi sayan yeniçerilerin en az iki yüz yıl hemen durmadan yenilmemize sebep olmaları, bilgisizliğin, taassubun ve bir takım gizli menfaatlerin acı sonuçlarıdır. Bunlar bazılarında dine bağlılığın da sarsılmasına yol açmışlardır. Bu yıkımlı gidişi "Hayatta en hakikî mürşit ilimdir" diyen Atatürk durdurmuştur. Bütün bunlara bakarak diyeceğim ki hiç şüphesiz her yurtsever, bütün sorumlular gibi, dinimizi ilgilendiren sorumluların da ancak ve ancak tarihsel ve bilimsel bakımdan incelenmesine önem vermek lüzumuna inanmıştır.

Türlü görev ve işlerim dolayısıyla bir çok dinsel konularla ilgilenmek ve bunlar üzerinde bilgiler edinmek zorunda kaldım; bu amaçla şerhiye vekilliği, müftülük, müderrislik gibi görevlerde bulunmuş bir çok kimselere baş vurdum. Bunlar arasında İsmail Hakkı İzmirli (eski İstanbul İlahiyat Fakültesi profesörlerinden) ve Şerifettin Yaltkaya (aynı yerde profesörlük ettikten sonra son yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı etmiştir) ayarında, onlar gibi ve onlar ölçüsünde her sorulan soruya bütün kanıtlarıyla bilimsel biçimde karşılık verecek kimseye rastlamadım.

Esasen bunların her ikisi yurdumuzda tanınmış bilginler oldukları gibi, birincisi Doğu'da, Hindistan ve Afganistan'da değerli İslâm filozofları arasında anılmaktadır. Anglikan kilisesi adına yapılan bazı

87991

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ENSTİTÜSÜ  
SOSYOLOJİ VE ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI

TSB

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	87991
Tas. No:	322.1 GÜL.0

ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ  
ENTELLEKTÜEL YAŞAMINDA  
DİN ADAMLARININ SEKÜLERLEŞME PROJELERİ  
VE M. ŞEREFEDDİN YALTKAYA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Nevzat GÜLE

DANIŞMAN

Prof. Dr. Nilüfer NARLI

İSTANBUL-2002

45 EYLÜL 2003



~~114)~~ Yaltkaya, Şerefeddin:

Ibn-i Esîrler ve Meşahîr-i 'Ulemâ'. Dersa'adet, Hanımlara Mahşuş  
Gazete Matba'ası, 1322 [1904]. 146 S. [10 S. fehlen].  
Özege 8357

Sign.: 56380

27 TEMMUZ 1992

Yaltkaya Şerafeddin  
- Mu'tezile  
- Husn - Kubh

16 5 AGU 2008

## ŞERAFEDDİN YALTKAYA VE "MU'TEZİLE VE HUSN-KUBH MESELESİ" MAKALESİ

Yrd. Doç. Dr. Ali Duman\*  
İnönü Üniversitesi  
Darende İlahiyat Fakültesi

### GİRİŞ

3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisât Kanunu ile medreselerin ortadan kaldırılmasından sonra, 21 Nisan 1924 tarih ve 493 sayılı kanunla Darü'l-Fünûn'a bağlı İlahiyat Fakültesinin açılmasına karar verilmiştir. 7 Ekim 1925 tarihli Darü'l-Fünun Talimatnamesinde ise ilahiyat fakültesinde okutulacak dersler belirlenmiştir<sup>1</sup>. Böylece Türkiye Cumhuriyetinde İlahiyat Bilimleri alanında yapılacak olan akademik çalışma ortamının fiilen devlet tarafından başlatıldığı görülmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında açılmış olan Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi, kendi dönemi şartları içerisinde İlahiyat Bilimlerine büyük hizmetler etmiştir. Hiç şüphesiz bu hizmetlerden biri de Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Dergisidir<sup>2</sup>. Bu dergi sayesinde dönemin bilim adamları İlahiyat Bilimleriyle ilgili konularda görüşlerini dile getirmişlerdir.

Ancak günümüzde bu derginin ilk on sayısından, Osmanlıca yazılmış olduğu için, istifade imkanı çok azdır. Bir an önce Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Dergisinin ilk on sayısının transkribe edilmesi ve günümüz araştırmacılarının hizmetine sunulması, ilahiyat akademisyenleri açısından önem taşımaktadır. Bu sebeple biz de Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Dergisinin transkribesi faaliyetlerine bir katkı sağlayabilmek amacıyla dönemin büyük bilginlerinden biri olan Şerafettin Yaltkaya'nın "Mutezile ve Husn Kubh Meselesi" adlı bu makalesini transkribe ederek sadeleştirmeyi uygun gördük.

### I. ŞERAFETTİN YALTKAYA KİMDİR?

1879 yılında İstanbul'da doğmuş olan Şerafettin Yaltkaya, Davutpaşa Rüştüyesi ve Öğretmen Okulunda okudu ve çeşitli medreselere devam etti. Osmanlı Devleti eğitim kurumlarında öğretmenliklerde bulundu. Meşrutiyet döneminde başta Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad olmak üzere Beyan'ül'hak, Mihrab, İlâhiyat, İslâm gibi çeşitli İslâmî dergilerde yazılar yazdı. Cumhuriyetin ilanından sonra Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesinde Kelam Tarihi Profesörü oldu. 1933 yılında Ordinaryüs olan Yaltkaya üniversitede 20 yıl kadar çalıştı. Türkiye'nin ikinci Diyanet İşleri Başkanı olan Yaltkaya, 14 ocak 1942 yılında Diyanet İşleri Başkanlığına getirildi ve 23 Nisan 1947 yılında Diyanet İşleri Başkanı iken vefat etti.

Altmıştan fazla eseri olan Yaltkaya'nın önemli eserlerinden bazıları şunlardır: Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin, Kur'an Tarihi, Tarih-i Düvel Tercümesi, Yedi Askı Tercemesi, Fezâilü'l-Etrâk Tercümesi, Baybars Tercümesi, Eski Türk Geleneklerinin Bazı Dini Müesses-

\* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Darende İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

<sup>1</sup> İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Darü'l-Fünun" mad., TDVİA, VIII/ 525; Ayhan, Halis, "İlahiyat Fakültesi" mad., TDVİA, XXII/71.

<sup>2</sup> Geniş bilgi için bkz. Er, Hamit, "Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası" mad., TDVİA, VIII/526-527.